

Iskola és könyvtár a rendszerváltás küszöbén

- Az elmúlt hónapokban a munkahelyi könyvtárak tucatjait szüntették meg, számolták fel és a községi, falusi könyvtárak sora pedig - fűtés, világítás, karbantartás vagy munkaerő-hiánya miatt - nem nyitott ki. Ha ez a folyamat tartóssá válik, akkor a lakosság több mint felét ellátó községi és kisvárosi könyvtárak rövid idő alatt (1-2 év) szolgáltató képességük és használóik döntő többségét elveszítik. Vagyis a lakosság egyébként is nehezebben élő rétegei kezdenek kiszorulni az informálódást, a művelődést és szórakozást eddig elemi szinten szolgáltató könyvtárakból.
- A központi könyvtárak szolgáltatásait - pénz hiányában - a tagkönyvtárak nem tudják igénybe venni és ez a könyvtári rendszer széthullásához vezet.
- A folyamatosan emelkedő árak és a stagnáló, csökkenő költségvetési keretek miatt a hazai dokumentumtermés évről-évre kisebb hányada kerül könyvtárainkba.
- 1990-re a könyvtárak nagyobb része nem kapta meg az áremelkedések (energia, bérleti díjak stb.) és az infláció (munkabér, dokumentumok ára) miatt szükséges költségvetési többletet. (Sok helyen még a kötelező béremelések fedezete is hiányzik.)
- Iskoláink többségén messziről kiabál a fenntartási, felújítási költségek elégtelensége. Pedagógusok jelentős csoportjai ismételten a sztrájk lehetőségét latolgatják, miközben a 8. osztályt végző gyerekek harmada sem írni, sem olvasni, sem számolni nem tud kielégítően. Az anyanyelvi nevelésre fordított órák száma száz éve folyamatosan csökken iskoláinkban.

Súlyos válságba került tehát az oktatást, a közéleti demokráciát, a művelődést és a tudományos kutatást eddig hatékonyan szolgáló köznevelési és könyvtári intézményrendszerünk. E veszélyes tendencia folytatódása esetén - az oktatás megújítása, az átképzés és a műveltség, a literátusság átlagos szintjének radikális fejlesztése, e gyorsan megtérülő beruházások szükségszerűen csak sikertelen lehet minden a gazdaság élénkítését, szerkezetváltását, a politikai rendszer gyökeres átalakítását célzó "távlatos" beavatkozás.

Az 1989. október 23-án hivatalosan beindított, de nyilvánvalóan már évek óta előkészített rendszerváltás (népköztársaság - köztársaság) bizonyára hosszú éveken át tartó folyamat lesz, melynek most éppen egyik első, viharos szakaszát éljük csupán. E korszakhatár és az UNESCO kezdeményezte *International Literacy Year* (az Írásbeliség Nemzetközi Éve) együttesen adott ösztönzést konferenciánk megszervezéséhez.

Sokféleképpen fogják még minősíteni az elmúlt 40–45 évet. Egy mozzanat azonban máris megfogalmazhatónak tűnik. A hagyományos humán értékrend pusztulásában, a közösségi- és személyiségértékek devalválódásában sikerült óriási “eredményeket” elérnünk. *Hankiss* Elemér elegánsan a magyar társadalom értékrendjének felemás modernizációjáról ír, mi pedig az iskola és a könyvtár által is erősített, batorított értékek (belső harmónia, bölcsesség, barátság, szeretet, szépség világa stb.) térvesztését, háttérbe szorulását tapasztaljuk közvetve és közvetlenül. Vajon a rendszerváltás szükségképpen zajos közegében, a hatalom megszerzéséért folyó több fordulás küzdelemben nem kell-e a humán szféra - kiemelten az iskola és a könyvtár - amúgy is siralmas helyzetének további romlásától tartanunk?

<p style="text-align: center;">ISKOLA ÉS KÖNYVTÁR AZ EZREDFORDULÓ KÜSZÖBÉN</p> <p style="text-align: center;">konferencia az Írásbeliség nemzetközi éve (International Literacy Year) alkalmából</p> <p style="text-align: center;">1990. március 2., péntek Országos Széchényi Könyvtár Budapest I. Budavári Palota F épület VI. emeleti előadóterem</p>	<p style="text-align: center;">PROGRAM</p> <p>10 –10¹⁵ Megnyitó: JUHÁSZ GYULA akadémikus, az OSZK főigazgatója</p> <p>10¹⁵–10³⁰ BENDIK JÓZSEF (OPI): <i>Az írásbeliség Nemzetközi Éve</i></p> <p>10³⁰–10⁵⁰ SZENTE FERENC főigazgatóh. (OSZK): <i>Könyvtáraink és a rendszerváltás</i></p> <p>10⁵⁰–11⁴⁰ JOHNSON, DALE D. az International Reading Association elnöke (USA): <i>Szókinccs és megértés</i></p> <p>11⁴⁰–12 Vita</p> <p>12 –13 Ebédszünet</p> <p>13 –13²⁰ KAJÁN LÁSZLÓ igazgató (FPI): <i>Iskolafejlesztés és könyvtár</i></p> <p>13²⁰–13⁴⁰ KOC SIS ISTVÁN igazgató (Hatvan): <i>Demokratizálódó közélet és a városi könyvtár</i></p> <p>13⁴⁰–14 KADÁRNÉ FÜLÖP JUDIT: <i>Lehetünk-e literátus nép?</i></p> <p>14 –14²⁰ Vita</p> <p>14²⁰–14³⁰ Szünet</p> <p>14³⁰–17 <i>Írásbeliségünk túlélési esélyei.</i> Vitaforum a mindenkori kormány iskola- és könyvtárpolitikai felelősségéről az FKGP, az MDF, az MSZP, a Néppárt, az SZDP és az SZDSZ képviselőinek részvételével. Vezet: BATHORY Zoltán (OPI).</p> <p style="text-align: center;"><small>Megjelentésére és aktív részvételére feltétlenül számítunk! Esetleges szállásigényét (1) ajzshazara 300 Ft legkésőbb február 15-éig jelezze Nagy Attila címére (OSZK, Budapest 1827)!</small></p> <p style="text-align: center;">Báthory Zoltán elnök Magyar UNESCO Bizottság Nevelési albizottsága</p> <p style="text-align: center;">Nagy Attila elnök Magyar Könyvtárosok Egyesülete Olvasás- és olvasószolgálati szekció</p>
--	---

Kettős célunk volt tehát az “Iskola és könyvtár az ezredforduló küszöbén” című konferenciánk megrendezésével:

- tennivalóinkat, legsürgetőbb feladatainkat számbavenni és
- a hatalomátvételre készülő pártok illetékeseinek figyelmét szeretnénk volna direkt és indirekt módszerekkel a közoktatás és a közművelődési könyvtár felé terelni.

Juhász Gyula akadémikus, az OSZK főigazgatója megnyitó előadásában olvasási kultúránk általános helyzetét vázolta röviden: “A 8. osztályt végző gyerekek 20-30%-a a saját tankönyveit sem tudja könnyen, jól elolvasni, a magyar gyerekek olvasási készsége – immár csaknem húsz éve változatlanul – az európai rangsor végén kullog, a családok

15%-ában senki sem olvas könyvet, 6% még újságot sem, s a felnőtt lakosság mindössze 60%-a olvas évente legalább egy könyvet (saját bevallása szerint).

Anélkül, hogy a részletekkel bibelődnénk, csupán nyomatékosítani szeretnénk, hogy akár az olvasási szokásokat, akár az olvasás képességét illetően elsősorban nem az átlagos mutatók, illetve az átlagteljesítmények szintje ad okot igazán az aggodalomra, hanem ezek nagyfokú, sőt növekvő különbsége, szóródása. Hosszú távon bizonyára veszélyes tendenciának vagyunk tanúi: az olvasási szokások tekintetében az egyes társadalmi rétegek egyre távolabb kerülnek egymástól. A kulturális javak igazságosabbelosztását hirdetjük, miközben az egyenlőtlenségek fokozódnak.”

Az okokról szólva elsőként gazdaságunk alacsony technikai, műszaki színvonalára utalt, majd a társadalom értékrendjének sajátos erózióját említette: “Egy vizsgálat adatai szerint az aktív dolgozók 31%-ának munkája során sem írnia, sem olvasnia, sem számolnia soha nem kell. A szakmunkások 44%-a számára az olvasást a munka sohasem igényli. Termékeink pedig ”érdekes módon” jórészt nem állják a versenyt a világpiacon, illetve az utóbbi évtizedekben folyamatosan leértékelődnek.

A tudás leértékelődése részben az egész magyar értelmiség nyomasztó élménye, részben objektív adatok sorával igazolható bizonyosság. 50-60 évvel korábban iskolázottsági adatainkkal az európai középmezőnyben, az átlaghoz közeli helyzetben voltunk. Ma ez már nyilvánvalóan nem igaz, hiszen akár az érettségizettek, akár a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányát vesszük is, tagadhatatlanul sereghajtókká lettünk. Vagy lehet-e másként, mint a tudás leértékelődéseként értelmezni azt a reprezentatív vizsgálati adatot, mely szerint a kétszáz foglalkozást felsorakoztató listán a könyvtárosok a 144. helyen vannak, s mint ismeretes, a pedagógusok presztízse is hasonlóan alacsony.

Miért is lenne tehát érdekes, izgalmas, fontos dolog az olvasás, a tanulás, a meditáció, a töprengés ott, ahol a termelés kultúrája alacsony színvonalú, ahol többek között a tudás, a bölcsesség, a tolerancia és a szeretet (egyáltalán a közösségi és személyiség értékek, vagy divatos kifejezéssel élve az úgynevezett posztmaterális értékek többsége) a lenézett, az idejét-múlt kacatok, a kiselejtezett értékek között vannak?”

Amint *Bendik* József (Országos Pedagógiai Intézet) elmondta, az UNESCO 1985-ben kezdeményezte az “Írásbeliség Nemzetközi Évének” meghirdetését, miután kiderült, hogy a Föld minden negyedik lakosa (960 millió) analfabéta. S ez a szám ráadásul folyamatosan növekszik.

Már nyilvánvalóvá lett, hogy az írástudatlanság nem oktatási, hanem társadalmi-gazdasági fejlettségbeli, kulturális probléma, “hiszen az írástudatlanok 98%-a a harmadik világ országaiban található, itt a férfiak 27,9%-a, a nők 47,9%-a analfabéta. Az UNESCO közreműködésével az elmúlt évtizedek során több nagyszabású alfabetizációs kampány történt, és ezek bebizonyították, ha az írásbeliség érvényesüléséhez nincsenek meg a társadalmi-gazdasági feltételek, azaz a gazdaságok, társadalmak alulfejlettsége miatt az írni-olvasni-számolni tudásra nincs is igény, nincs is szükség, akkor a jelentős beruházások és erőfeszítések árán alfabetizált tömegek rövid időn belül újra visszaesnek az írástudatlanok sorába.

A fejlett ipari országokban is egyre nagyobb gondot okoz az ún. funkcionális írástudatlanság, amely átlagosan a felnőtt lakosság legalább 20%-át érinti. A funkcionális írástudatlanság lényege, hogy az iskolában megszerzett alapvető írásbeliségi készségek a gyakorlás hiányában egy idő után megkopnak és már nem elegendők újabb szakmai

és állampolgári ismeretek megszerzéséhez. Az ipari társadalmakban bármilyen szakmai pálya során elkerülhetetlen a folyamatos továbbképzés, átképzés, amelyre az írástudatlanokképtelenek. Ez pedig jelentősen csökkenti az ipari társadalmak piaci versenyképességét.”

Előadása nyomán a hallgatóság képet alkothatott a nemzetközi év legfontosabb céljairól.

- A tagállamok kormányai fordítsanak több figyelmet, anyagi és személyi forrást a probléma megoldására, különösen a vidéki, külvárosi és a gazdaságilag elmaradott környékeken, valamint az ifjúság és a nők körében.
- A közvélemény tájékoztatása a probléma fontosságáról, súlyosságáról, mozgósítása a lehetséges megoldásokra.
- A szakmai körök, közösségek, társadalmi szervezetek bevonása az alfabetizációs munkába és a funkcionális írástudatlanságot megelőző tevékenységbe.
- A nemzetközi szolidaritás és együttműködés erősítése. Az ENSZ és a nem kormányzati szervezetek elkötelezettségének és hozzájárulásának fokozása az írástudatlanság felszámolása érdekében.
- És legfontosabb cél egy olyan akcióterv beindítása, amely az írástudatlanság teljes felszámolását eredményezheti 2000-ig.

“Tudjuk, hogy az útról éles szögben lehajtó szakérről legelőször is a csomagok tetejére felpakolt könyvek hullanak le a sárba” - kezdte előadását *Szente Ferenc* az OSZK helyettes főigazgatója, utalva a társadalmunk egészét érintő örömteli változások sajátos, már jól látható mellékhatásaira. Véleménye szerint ha az újraéledő közép-európai társadalmakban a legfontosabb irányváltás nem a kultúra, nem a műveltség, nem a szellemi értékek felértékelésével jár együtt, akkor ez megint csak rossz célválasztás lehet. Példaként a frissen módosított oktatási törvényt említette. “Olyan oktatási törvény született, amelyben nyoma sincs könyvtáraknak. Tehát azt hagyták az utódokra, hogy csak így tovább barátaim, az a jó iskola, amelyben nincs könyvtár. Majd csak tanítottok ti is úgy, ahogy évtizedeken keresztül elődeitek, és ahogy nekünk nem hiányzott a könyv a munkánkból, azonképpen nem fog hiányozni nektek sem. Lám, pedig milyen sokra vittük, milyen okosok lettünk, némelyikünkben még vezető értelmiségi is lett pedig könyvtárak nélkül - sosem forgattunk tanulmányaink során.” Az angolszász és skandináv mintákat követve a magyar progresszió korábban és ma is hirdeti: ne elégedjünk meg azzal, hogy a klasszikus intézmények környékén épüljenek ki könyvtárak, hanem jól vessük agyunkba, hogy az állampolgárok kezeügyébe kell helyezni azokat a könyvtári gyűjteményeket, amelyekben keresztül saját elhatározásukból behozhatnak olyan hátrányokat, amelyeket a körülmények mértek rájuk. A könyvtárak ezt a küldetést, a szociális hátrány egyéni erőből való leküzdésének a lehetőségét nagyon fontos feladatuknak tekintették Magyarországon. S ezért most él bennünk egy olyan tudat, hogy mi a demokráciának voltunk a szövetségesei, olyan időkben, amikor a demokráciát még demokratizmusnak nevezték félve attól, hogy esetleg arra gondol valaki, amire gondolni nem is szabad. Mi valóban a demokrácia intézményének véltük magunkat. Most attól félünk, hogy ezek az értékek kérdőjeleződnek meg s a könyvtárakra is mechanikusan sűtik rá a sztálinizmus bélyegét. Más kérdés természetesen az, hogy a könyvtár a társadalmi függőség egyik végpontjaként tekintendő, hiszen a könyvtár gyűjteményét abból építi, amit a könyvkiadás kiad. Amit a könyvkiadás nem ad ki, azt csak kivételes szerencsével rendelkező

könyvtárak tudták gyűjteni a belügyminisztérium éberem figyelő tekintetét elkerülve, de a könyvtárak többsége nem volt ebben a helyzetben. Másfelől a könyvtári gyűjtemények tükrözik azokat a szűkös anyagi lehetőségeket is, amelyekből hozzáférhettek határon túli irodalomhoz. Mégis a magyar lakosság csaknem ötöde mondható könyvtárhasználónak.”

Szente Ferenc véleménye szerint az utóbbi szűkös esztendőök nem csupán a felnőttek könyvtári ellátását sodorták veszélybe, de féltő, hogy a hazai gyerektársadalom több mint fele sem a családi környezetben, sem pedig lakóhelyén nem találja meg azt a legszerényebb választékot sem, amivel tankönyveit kiegészíthetné, iskolai feladatait megoldhatná.

Különösen hosszú távú céljaink felől közelítve okoz gondot ez a tendencia, hiszen a családok többségében ma sem jellemző az olvasásra ösztönző jó példa, a “tanulj fiam, légy okosabb apádnál” jellegű direkt és indirekt buzdítás. Utalt még, mint legfontosabb szövetséges rétegre a pedagógusokra, illetve az oktatásügy és az iskolai könyvtárak fejlesztésének politikai jelentőségére. “Valamennyi párt programjába bele kell kényszeríteni: ne hagyják könyvtár nélkül az iskolát!” - hangsúlyozta az OSZK helyettes főigazgatója. Végül egy könyvtárügyi konferencia tervéről s a könyvtári alapjogszabály korszerűsítésének feladatairól szövegezt.

Johnson, Dale D. a több mint 350 ezer tagot számláló *Nemzetközi Olvasáspedagógiai Szövetség* (International Reading Association) elnöke a teljes és funkcionális analfabétizmusból fakadó nehézségek példáival indította előadását, majd a jelenség földrajzi szóródását vázolta. “1985-ben 965 millió 15 éves vagy idősebb írástudatlan felnőtt volt a világon, ami a teljes felnőtt népesség majdnem 30%-a. Földrajzilag az arányok erősen különböznek egymástól. Dél-Ázsiában az analfabétizmus aránya 54%, Afrikában a Szaharától délre eső területeken 53%. Az arab országokban 49, Kelet-Ázsiában 24, Latin-Amerikában és a Karib-szigeteken pedig 15%. Ez a sorrend várhatóan 2000-ig érvényes marad.”

Véleménye szerint ma több mint 100 millió gyermek számára az elemi oktatás sem elérhető éppen azokban az években, amelyek az ismeretszerzés, a tanulás alapozását szolgálják. Mint mondta - az éles kontraszt az ismeret és tudatlanság, a készség és alkalmatlanság, a képesség és tehetetlenség között, vád a világ felhalmozott tudásanyagának haszonélvezőivel szemben és sürgető emlékeztetés arra, hogy a tanulás mindenki joga. Új század küszöbén állunk, annak minden ígérete és lehetősége előtt. Világunk ugyanakkor ijesztő problémákkal szembesül. Ilyen a gazdasági stagnálás és hanyatlás fenyegetése, a gyors népességnövekedés, a nemzetek közötti és a nemzeteken belüli szélesedő egyenlőtlenségek, a háború brutalitása, a polgári lakosság belviszályai, a bűnözés valamint a környezet széles körű károsodása. Ezek a veszélytényezők egy dilemmában összegződnek. Egyfelől visszaszorítják annak lehetőségét, hogy kielégítsük a tanulás elemi szükségleteit, másfelől az alapvető oktatás hiánya akadályozza az embereket e problémák megoldásában, s abban, hogy következményeikkel megbirkózzanak.

Az IRA sajátos (nem profit-orientált, nem kormányzati szervezet) feladatait taglalva utalt a szerteágazó tagság erős, a műveltséggel összefüggő elkötelezettségre, valamint kiadványaik, folyóirataik (melyeknek egy része már a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban is olvasható) közvetlenül a pedagógiai, a könyvtári és a terápiás gyakorlatot, illetve a kutatói munkát segítő szerepére.

Végül "meghívta" a konferencia hallgatóságát az IRA 13. Világkongresszusára, melyet 1990. július 3-6. közötti napokban Stockholmban rendeznek. A több mint 40 országból érkező 2000 tanár, könyvtáros, pszichológus, tudós, szociológus, könyvkiadó, író, szerkesztő az alábbi témákkal foglalkozik majd:

- gyermekirodalom a világban,
- oktatási-tanítási vitatémák az egészen korai gyermekkorban,
- kezdeményezések a világon a felnőttek írásbeliségének fejlesztése céljából,
- az írásbeliség helyzetének felmérése és diagnosztizálása,
- írásbeliség és a kulturális kontextus,
- a gyógypedagógia oktatás szükségletei, kutatás és fejlesztés ezen a téren,
- a tanárok felkészítése arra, hogy szabadon válasszák meg a tanítás anyagát és módszereit, összefüggésben az írásbeliséggel,
- a tanár mint kutató,
- írásbeliség és technika.

Az előadásokat követő vitában főként az írástudatlanság felszámolásának reális esélyeiről ("szép álmom, melyért harcolni lehet"), a pedagógusok, a könyvtárosok és a kutatók közötti kívánatos együttműködésről, az amerikai és a magyarországi iskolai könyvtári rendszer alapvető különbségeiről, illetve az IRA magyar tagozataként tevékenykedő MKE olvasás és olvasószolgálati szekció külföldi segélyezésének eddigi eredményeiről, valamint remélhető további módozatairól esett még szó.

A délutáni program első előadását "Iskolafejlesztés és könyvtár" címmel *Kaján László* a Fővárosi Pedagógiai Intézet igazgatója tartotta. Bevezetesként utalt a két évtizeddel korábbi helyzetre: Úveges szekrényekben porosodó Aza jevek, Illés Bélák, brosrák meg egy kevés favorizált klasszikus munka. Lexikon, kézikönyv elvértve, jól elzárva. Ifjúsági és tanári könyvállomány a szegregáció szigorú szabályai szerint még helyileg is távol egymástól. A nyitvatartás pedig - mint az anekdotabeli falusi tűzoltóságon, ahol ki volt írva, hogy tüzesetek bejelentése kedden és pénteken 13-tól 15 óráig. A könyvtári rend, az állományfeltárás éppoly különös és idegen kívánalmaknak tűntek akkor, mint a könyvtárhasználati ismeretek oktatása, gyakoroltatása, a sokkönyvűség behatolása a tanítás és a tanulás folyamatába.

Az 1970-es évek derekán a Fővárosi Pedagógiai Intézet megtalált egy olyan ösztönzési formát, amelyben az anyagi támogatást összekötik az iskolai könyvtári munka pedagógiai értékeinek megítélésével, de ebből a folyamatból kiiktatják a fenntartó tanácsot. Így alakult ki és vált hagyománnyá Budapesten az 1976-77-es iskolai évtől kezdődően a háromévenként kiírt ún. Mintakönyvtár pályázat. A pályázati kiírás részletesen tartalmazta a működési feltételekre, a könyvtári alaprendre, a szolgáltatások mértékére és ami nagyon fontos, a speciálisan pedagógiai igényekre vonatkozó követelményeket." Mint hangsúlyozta, az iskolai könyvtári pedagógiai specifikumokat kifejező követelmények kiemelésével megpróbálták érzékeltetni azt a meggyőződésüket, hogy az iskolai könyvtárat a nevelő testület egészének vagy legalábbis legjobbainak összefogása teheti azzá, aminek az iskolai életben értelme van: a tanulás, az önálló művelődés, a képességek differenciált fejlesztésének eszközévé. Akkor a legfontosabb az volt, hogy a tanítók, a tanárok, a napközis nevelők kezdjék el munkaeszközként használni mindazt, amit a könyvtár adhat a kezükbe. Ekkor kerültek a napközi otthoni foglalkoztató termekbe, a

tantárgyi kabinetekbe a lexikonok, a kézikönyvek, az értelmező szótár, az Ablak-zsiráf és a hasonlók. Ekkor kezdték beszerezni az iskolák – s ami ennél is sokkal fontosabb –, használni a tanórákon a Képes Történelem, a Képes Földrajz és a rokon művek köteteit. Minthogy a pályázatok sürgették önálló iskolai könyvtáros vagy félig erre a feladatra függetlenített könyvtáros tanárok alkalmazását, ma a középfokú intézmények majd mindegyikében, az általános iskolák felében tekinthetők a személyi feltételek elfogadhatónak vagy megnyugtatónak.

A Fővárosi Pedagógiai Intézet vezetésének fel kellett ismernie, hogy a tanítók, tanárok, igazgatók nem találkoznak továbbképzésük során olyan programokkal, amelyek felszólítják őket a könyvtári szolgáltatások igénybevételére, amelyek a gyakorlatban bizonyítják számukra a könyvekkel és más forrásokkal, ismerethordozókkal való önálló vagy csoportos munka hasznát a pedagógiai folyamatban, s amelyek ösztönzik őket hasonló munkaformák kipróbálására és alkalmazására, akkor tökéletesen hiábavaló mindenféle biztatás és követelménytámasztás. Ezért mind a szakfelügyeletben, mind a továbbképzésben olyan oktatástechnológiai felfogás terjesztését szorgalmazták, amelyben a könyvekkel és más forrásokkal való munkának kiemelt szerep jut.

Véleménye szerint nagy szerencse, hogy az előbb említett folyamat a hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére nagyjából végbement, mert amikor 1978-tól kezdődően az új tantervek és könyvek bevezetésre kerültek, legalább a pedagógusok egy része és a szakfelügyelők mindegyike előtt nyilvánvaló volt az új dokumentumok szándéka a könyvekkel és más forrásokkal való munka új felfogásban..” Ha másban nem is, legalább ebben elég felkészülten vártuk a reformot.”

Végül meggyőződéssel vallotta, ha a magunk teremtette szegénység csapdáiból ki akarunk kerülni, akkor a következő évtizedben a pedagógusnak és a könyvtárnak – az egész magyar közoktatást, tehát iskolarendszeri felforgatást, kutatást, tankönyv- és taneszközfejlesztést, ellátottságot javító beruházásokat és minden mást messze felülmúló – prioritást kell kapnia, hogy az ezredforduló táján az iskola eséllyel fogadja be minden további fejlesztés elemeit.

Kocsis István Hatvan városának könyvtárigazgatója “Demokratizálódó közélet és városi könyvtár” című előadásában hiteles példát mutatott a szakmai felkészültség és a közéleti érzékenység, tenniakarás eredményességéről. A korábbi egypártrendszer alapvetően az ideológia szolgálóleányává (ancilla ideologiae) szerette volna tenni a közművelődési könyvtárakat, de a céltudatos erőfeszítések és súlyos konfliktusok során át (közművelődési egyesület működtetése, olvasótáborok szervezése, a határon túli magyar irodalom jeles képviselőinek rendszeres fogadása, olvasóköri esték és pedagógus klub indítása stb.) egy-egy könyvtárat mégis a város dolgozósobájává, kaszinóvá, a szó eredeti értelmű közéleti fórumává, a demokráciát hatékonyan szolgáló intézménnyé lehetett tenni.

Munkájuk elismeréseként is értelmezhető a Városi Tanács 1989. december 4-én kelt döntése: az MSZMP megüresedett székházának új főbérője a Városi Könyvtár lesz – és ebben akár szimbólumot is láthatunk –, az egykori fegyverszoba helyén, az épület legvédettebb magjában helyezik majd el a könyvtár agyát, a kézikönyvtárat, az olvasótermet.

Kádárné Fülöp Judit előadását (Lehetünk-e literátus nép?) az írástudatlanság különböző fokozatainak meghatározásával kezdte, majd az iskolán túli, a társadalom

egyéb történéseiben fellelhető összetevőkről szólt. Kifejtette, hogy az írásbeliség csak akkor működik, ha az írott szónak érvényt lehet szerezni, vagyis ha minden szó mögött a tett a fedezet, ha a szó úgy működik, mint egy valuta, mint a pénz, amiért árut lehet kapni. Ha nem konvertibilis az írott szó, akkor nem működik az írásbeliség. Az írásbeliség a törvény egy formája, egyfajta írott szerződés. A törvény sárbatiprása ennek a szerződésnek a felbontása. Ha az iskolákban mást mondanak, a tankönyvekben más van mint ami a valóság - magyarul, hazudozás folyik - akkor ez is az írásbeliség hitelét teszi tönkre. A bizonyítványok semmibevétele, az, hogy képzett, tanult emberek bizonyítványai legfeljebb egy segédmunkási állásra voltak elegendők hosszú ideig, miközben vezető beosztásúak hamisított bizonyítványokkal évtizedeken keresztül boldogan élvezték a hatalom napfényes oldalát anélkül, hogy a felelősséget vállalták volna, vagy a bürokráciának az a jól begyakorolt szokásrendszere, miszerint lefelé szóban, fölfelé írásban: mindezek a jelenségek, amik metelyként behálózták az országot, gyakorlatilag az írásbeliség hitelének tönkretételéhez járultak hozzá. Cinikusan azt mondhatnánk, megoldottuk a funkcionális analfabétizmus problémáját, mert agyonütöttük a disznót, hogy ne kelljen etetni. Például a pedagógusképzésben gyakorlatilag tankönyv nélkül maradtunk, mert azokat a tankönyveket, amik a frázisszósokkal vannak leöntve, nem lehet elolvasni többé. Az is szégyelli kézbe adni, aki tanítja és aki kézbeveszi, nem tudja többé elolvasni. Újra kell kezdeni az írásbeliséget a tudományban, az oktatásban, újra kell írni könyvek seregét.

Mint hangsúlyozta, a szellem az erőszak egyetlen alternatívája, ahogy a szép szó a verésé, a belátás a kényszeré, a céltudatos, önálló cselekvés a sodródásé vagy a gyökeret verés a földönfutó lété. A szellem a fizikai erővel szemben azonban nem nő meg magától biológiai úton, hanem azt a kultúra terjedése útján közvetíteni, kommunikálni kell. Ez a felismerés a nyugati demokráciák egyik legfontosabb felismerése volt ebben a században. A háború után elképesztő sebességgel nekiveselkedett Nyugat-Európa az oktatás fejlesztésének. Óriási állami beruházásokat tettek, ott ahol korábban túlnyomó részt magániskolákban folyt az oktatás. Általánosan elfogadottá vált, hogy az oktatás nemzeti érdek, tehát szükség van állami beruházásra és ingyenesnek kell lennie. (Miközben mi most éppen visszakozunk az ingyenes oktatástól és mindent kezdünk pénzért adni.) Szólt még a korszerű didaktikai eljárások (project módszer, csoportmunka) alkalmazásának elengedhetetlen eszközrendszeréről, a korszerű iskola lelkéről, az iskolai könyvtárról és az új elektronikus technika kikerülhetetlen térhódításáról, valamint a negyven éve "Csipkerózsika álomba" kényszerített Gyermekirodalmi Intézet feltámasztásának időszereiről is.

A konferencia záróakkordjaként "Írásbeliségünk túlélési esélyei"-ről próbáltuk az 1990 január végén (ekkor postáztuk a meghívókat) legfontosabbnak látszó pártok illetékeseit megkérdezni. A pártközi fórumon az MDF kivételével valamennyi meghívott fél képviselője megjelent. Rövid, 15 perces "programnyilatkozataik" előtt *Báthory Zoltán* az OPI főmunkatársa vázolta a "diagnózist": jó 100 éve folyamatosan csökken az anyanyelvi nevelésre fordított órák száma, a lakosság 20%-a mondható funkcionális analfabétának (megtanult, de gyakorlás hiányában mégis elfelejt olvasni), 20 éve - egy sor kiemelkedően fontos kezdeményezés ellenére (*Zsolnai J., Winkler M.*, új tankönyvek stb.) - nem sikerült kimutatható fejlődést elérni ezen a téren. A kedvező változások dön-

tően a családon és az iskolán belül megjelenő pozitív példaktól várhatók (esti mese a családban, iskolai- és osztálykönyvtárak rendszerének fejlesztése). Céljaink eléréséhez szükséges, ám nem elégséges feltétel a jelen konferencia példáján is igazolható pedagógus-könyvtáros-kutató hármas tudatos és hosszú távú szövetségének megerősítése (amit egy jelentős nemzetközi szervezet elnökének jelenléte még inkább nyomatékosítja).

Az iskola és a könyvtár kikerülhetetlenül rá van szorulva a politika, a rendszerváltás végrehajtóinak, az ellenzékbeli parlamenti és/vagy kormányzó pártokká váló, az új, demokratikus Magyarországot megteremtő erők aktív döntésekben, prioritások meghatározásában megnyilvánuló támogatására is.

Nyakas Szilárd, aki a szociáldemokraták egyik frakciójának képviselőjeként szolt, a szociáldemokrata hagyományok (öntevékeny művelődési körök) felélesztését, a helyi, speciális igények differenciált, szinte vállalkozói kielégítését tartotta fontosnak.

Fekete Gyula, a Magyar Néppárt elnöke a kultúra (döntően a könyvkiadás) piacosítási tendenciáit taglalva a jelen és a távlati érdekek közötti ütközésről szolt bővebben. Véleménye szerint évtizedek óta folyik a magyar társadalomban a jövő kizsákmányolása. Tudjuk, hogy a fejlett ipari országokban az oktatás fejlesztése teremtette meg a kiemelkedés alapját, mégis, "a Kádár-korszak a magyar csodát a népesedéspolitikára (a meg nem született 1 200 000 gyerek) terhére, az oktatás, a művelődés, a könyvtárak terhére csinálta." Mint kifejtette, szükség van az értékek piacának, a kultúra társadalmi mecénatúrájának megteremtésére, a valódi értékek támogatására. Az úgynevezett "kulturális narcó" ellen pedig már a korai életévekben a klasszikusok segítségével kell immunissá tenni gyermekeinket.

Bessenyei István az SZDSZ ügyvivője szerint kiindulási pontként a tanszabadság, az iskolaalapítási- és az oktatási rendszer szerkezetalakítási szabadságát kell oktatáspolitikai koncepciójukból hangsúlyozni. Az ideológia és a tudomány, illetve a tananyag szétválasztása után megszűnik a tankönyvek monopol helyzete, ezután válik elemi szükségletté széles körben az (iskolai-) könyvtárak eszközrendszerének használata. A szabad demokráta oktatásügyi programjában fontos szerepet kap még a nemzeti alaptanterv, a nemzeti vizsgarendszer - az iskolák és a pedagógusok önállóságának hangsúlyozása mellett - a pénzügyi szabályozás megváltoztatása és a nyilvánosság (szülők, önkormányzatok) szerepének fokozása is.

Menyhárt Lajos az MSZP programjából a több csatornás (állami-, egyházi-, alapítvány-) támogatási rendszer megteremtését, a kultúra demokratizálására és a hatékony tehetséggondozásra törekvését, valamint az anyanyelvi és angol nyelvű képzést, mint a modernizációs tendenciák feltételét emelte ki.

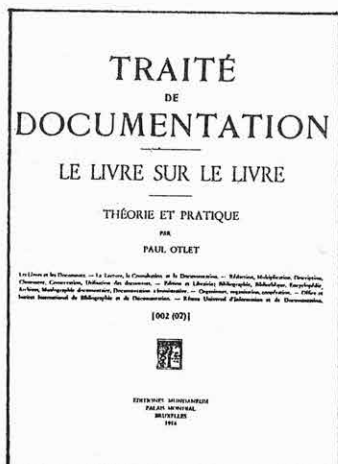
Györványi Sándor a Független Kisgazdapárt képviselőjeként emlékeztetett a háború előtti évek "pluralista" könyvtári rendszerére (városi könyvtár, úri kaszinó, munkásotthon, gazdakör, cserkészek stb. saját könyvtáira), majd főként az elmúlt négy évtized negatív példáit sorolta, illetve a keresztény világnézettel kiegészített SZDSZ iskolai és könyvtári programot hirdette.

Az előadásokat követő vitában többek között *Orosz Bertalanné* (Egri Megyei Könyvtár) a könyvtárak normatív finanszírozását kérte a választások után kormányba kerülő pártok képviselőitől, *Adamik Tamásné* (Budapesti Tanárképző Főiskola) a liberalizálás mellett a tananyag kiválasztásának miniszteriális felelősségét is hangsúlyozandónak tartotta, *Bánréti Zoltán* (OPI) az anyanyelvi oktatás-nevelés és az idegennyelvek

tanításának együttes fontosságáról szolt, *Ramháb Mária* (Kecskeméti Megyei Könyvtár) pedig az oktatásügyi fejlesztések, reformok alapfeltételeként a könyvtári rendszer megőrzését, illetve korszerűsítését jelölte meg.

NAGY Attila

ÚJRA KIADTÁK Paul Otlet 1934-ben megjelent híres munkáját, a *“Traité de documentation. Le livre sur le livre. Théorie et pratique”*-ot, mely nemcsak a könyvtári tudás szisztematikus rendszerezését adja a kor színvonalának megfelelően, hanem a modern bibliológia első alapvetése is egyben. A könyvet a CLPCF (Centre de Lecture publique de la Communauté française de Belgique) adta újra ki. A bevezetőt Robert *Estivals* professzor, a Nemzetközi Bibliológiai Társaság elnöke írta, az előszót pedig Andre *Canonne*, a CLPCF igazgatója készítette. A mű első kiadása megtalálható a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban (a mellékelt címlapfotó is erről a példányról készült), az újrakiadás pedig a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában vehető kézbe. A művet részletesebben is bemutatjuk egyik következő számunkban. (A szerk.)

+++

BIBLIOGRÁFIAI ADATCSERE CD-ROM-on - erre szövetkezett hét európai ország (Dánia, Franciaország, Hollandia, Nagy-Britannia, az NSZK, Olaszország, Portugália) nemzeti könyvtára, a Commission of European Communities könyvtári akcióterve keretében; a tervet az EEC 1990. májusi könyvtárgépesítési konferenciáján vitatják meg. (Information Services and Use, 1990. máj.)

* * *

ÚJRA AZ IIF-RŐL - Előző számunkban találhat az olvasó egy szemlét az OMFB - MTA által vezetett Információs Infrastruktúra Fejlesztési Programról. A szemle lezárása után jelent meg az IIF Hírek 3. száma, amely röviden ismerteti a program 1991-1995 közötti fejlesztési tervét. A fejlesztés fő célkitűzései: a szolgáltatások kiterjesztése a K+F minél szélesebb körére; a K+F és a gyártás integrálódását elősegítő információs szolgáltatások kifejlesztése; primer információk és teljes szövegek kezelése és továbbítása, értékelt információk létrehozása, szakértői rendszerek kidolgozása, az elektronikus publikációs formák és az elektronikus üzenetközvetítés elterjesztése; a kapcsolt távbeszélő hálózat nagyobb arányú igénybevétele; a szolgáltatások elérhetővé tétele külföldi felhasználók számára; a lokális hálózatok kiépítésének szorgalmazása; a felhasználók képzése; együttműködés a hazai informatikai rendszerekkel és a jelentős külföldi rendszerekkel, stb.

A lap beszámol az Alkalmazói Tanács megalakulásáról. Ebben a különböző területeken dolgozó kutató-fejlesztők érdekeit, alkalmazási szempontjait a Tanácsba meghívott szakértők (a könyvtári részről az MTA Könyvtár, az OSZK, az OMIKK és a zalaegerszegi megyei könyvtár szakemberei) képviselik.

A lap értékeli a második adatbázisépítési pályázatot, és jegyzéket közöl a támogatott intézményekről. A pályázat eredményeként az első fázis 45-50 adatbázisa után újabb 57 adatbázis áll majd a felhasználók rendelkezésére.

Beszámolót olvashatunk arról is, hogy három új központi számítógép került az IIF szolgálatába, köztük az OSZK várva várt számítógépe is. (Az OSZK és az MTA Könyvtár egy-egy IBM 9377 Modell 80 típusú gépet kapott, egy IBM 4381 Modell 21 típusú - a mai embargó korlátozások miatt lehetséges legnagyobb gép - pedig az MTA SZTAKI Számítógéppontjába került.)

A lap mellékleteként közreadták az IIF Programban résztvevő intézmények címét, amelyben a kapcsolatfelvételt könnyítendő közlik az IIF összekötők nevét és telefonszámát is.

Az IIF Program keretében, a K+F Infrastruktúra Kft. támogatásával az MTA SZTAKI Infotéka címen könyvsorozatot indított. A sorozat első köteteiben az ISIS adatbáziskezelő rendszer gazdag lehetőségeit mutatják be. A nyitó kötet a Micro-ISIS 2.3 változatának magyar nyelvű kézikönyve (Micro-ISIS : Felhasználói kézikönyv / MTA SZTAKI, UNESCO. - Bp. : MTA SZTAKI, 1990. - 340, VI, 58 p. - (Infotéka ; 1.). - ISBN 963 311 296 6). A megjelenés előtt álló második kötetet (Vargha - Huba - Szentjóni: Online keresés ISIS adatbázisokban) a magyarországi információs szolgáltató központokban általánosan használt ISIS adatbázisok online elérésével foglalkozik.

Megemlítjük még, hogy az IIF programról összefoglaló, ismertető cikket közöl *Bakonyi Péter*, a program egyik vezetője, az Információ Elektronika most megjelent 1989/1-2. számában.

RÁCZ Ágnes

* * *